

Kommentarer

Den »generaliserede arbejdsværdi« - et svar

1. Estrups udtryk for en vares »generaliserede arbejdsværdi« er:

$$w \sum_{j=0}^{\infty} L_{-j} (1+g)^j$$

hvor w = lønsatsen, L = forbrugt antal arbejdstimer, g = vækstraten og j = periodebetegnelsen.¹

Min kritik² faldt i to dele: (1) kritik af formlens sidste del:

$$\sum_{j=0}^{\infty} L_{-j} (1+g)^j$$

der er identisk med det af de borgerlige økonomer Samuelson og Weizsäcker anvendte udtryk: »synchroniserede arbejdsværdi« - og (2) af faktoren w , der er speciel for Estrups konstruktion og adskiller denne fra den samuelsonske. Begge går ud fra den østrigske skoles begrebsverden.

Med hensyn til (1) har jeg i og for sig sagt, hvad jeg i denne forbindelse har at sige, i mit første indlæg, nemlig at den østrigske konstruktion intet har med Marx' værdilære at gøre. Kun kan der være grund til overfor Estrups stærke betoning³ af, at han ikke i sin oprindelige artikel fra 1968 har tilstræbt at »gengive Ricardos og Marx' ar-

bejdsværdilærer i generaliseret form«, at pege på, at han i sin 1968-artikel side 1 taler om »denne (klassikernes arbejdsværdilære - I.G.) i let generaliseret form«, ligesom E. jo kaldte sin artikel »Om arbejdsværdilæren« og ikke »Om det generaliserede arbejdsværdibegreb« eller lignende.

Jeg anfægter ikke den logiske konsistens i denne del af analysen, således som den f. eks. er formuleret hos Samuelson og Weizsäcker (men nok dens virkeligheds-relevans) - når blot vi er klar over dette: at det her drejer sig om en konstruktion indenfor den borgerlige østrigske skoles begrebsverden, som intet har med Marx at gøre. Dette er vi altså nu enige om, og det var hovedformålet med min kritik.

Når jeg - hvad E. udtrykker sin stærke forundring over - på et så ret sent tidspunkt har rettet skytset mod E's artikel, så skyldes dette, at den er nævnt i litteraturfortegnelsen til en artikel om marxistisk økonomi i et tidsskrift for politstuderende⁴ og jeg ikke ønsker marxistisk interesserede studenter ledt på afveje af deres eventuelle autoritetstro til en professor i nationaløkonomi. E. ved jo udmærket, at jeg allerede før artiklens offentliggørelse i 1968 fremførte min kritik mundtlig ved E's forelæggelse af sit manuskript i et seminar på Københavns Universitet - men altså uden virkning.

2. Men så til Estrups lille w .

1. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* nr. 1-2 1968.

2. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, nr. 1 1974.

3. Estrup artikel i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, nr. 2 1974.

4. *Tidsskrift for politisk økonomi*, nr. 1 1973.

Kommentarer

Den »generaliserede arbejdsværdi« - et svar

1. Estrups udtryk for en vares »generaliserede arbejdsværdi« er:

$$w \sum_{j=0}^{\infty} L_{-j} (1+g)^j$$

hvor w = lønsatsen, L = forbrugt antal arbejdstimer, g = vækstraten og j = periodebetegnelsen.¹

Min kritik² faldt i to dele: (1) kritik af formlens sidste del:

$$\sum_{j=0}^{\infty} L_{-j} (1+g)^j$$

der er identisk med det af de borgerlige økonomer Samuelson og Weizsäcker anvendte udtryk: »synchroniserede arbejdsværdi« - og (2) af faktoren w , der er speciel for Estrups konstruktion og adskiller denne fra den samuelsonske. Begge går ud fra den østrigske skoles begrebsverden.

Med hensyn til (1) har jeg i og for sig sagt, hvad jeg i denne forbindelse har at sige, i mit første indlæg, nemlig at den østrigske konstruktion intet har med Marx' værdilære at gøre. Kun kan der være grund til overfor Estrups stærke betoning³ af, at han ikke i sin oprindelige artikel fra 1968 har tilstræbt at »gengive Ricardos og Marx' ar-

bejdsværdilærer i generaliseret form«, at pege på, at han i sin 1968-artikel side 1 taler om »denne (klassikernes arbejdsværdilære - I.G.) i let generaliseret form«, ligesom E. jo kaldte sin artikel »Om arbejdsværdilæren« og ikke »Om det generaliserede arbejdsværdibegreb« eller lignende.

Jeg anfægter ikke den logiske konsistens i denne del af analysen, således som den f. eks. er formuleret hos Samuelson og Weizsäcker (men nok dens virkeligheds-relevans) - når blot vi er klar over dette: at det her drejer sig om en konstruktion indenfor den borgerlige østrigske skoles begrebsverden, som intet har med Marx at gøre. Dette er vi altså nu enige om, og det var hovedformålet med min kritik.

Når jeg - hvad E. udtrykker sin stærke forundring over - på et så ret sent tidspunkt har rettet skytset mod E's artikel, så skyldes dette, at den er nævnt i litteraturfortegnelsen til en artikel om marxistisk økonomi i et tidsskrift for politstuderende⁴ og jeg ikke ønsker marxistisk interesserede studenter ledt på afveje af deres eventuelle autoritetstro til en professor i nationaløkonomi. E. ved jo udmærket, at jeg allerede før artiklens offentliggørelse i 1968 fremførte min kritik mundtlig ved E's forelæggelse af sit manuskript i et seminar på Københavns Universitet - men altså uden virkning.

2. Men så til Estrups lille w .

1. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* nr. 1-2 1968.

2. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, nr. 1 1974.

3. Estrup artikel i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, nr. 2 1974.

4. *Tidsskrift for politisk økonomi*, nr. 1 1973.

Min kritik af dette punkt er nærmest et biprodukt. Men også borgerlig teori – selv en efter min mening virkeligheds-irrelevant sådan – bør dog i det mindste være logisk konsistent.

Medens den sidste del af formlen (der er identisk med den samuelsonske fulde formel) giver udtryk for den i en vare i alle dens trin (i østrigsk forstand) akkumulerede arbejdstimer, så forvandler den estrupske multiplikator w hans udtryk for varens værdi til akkumulerede arbejds lønninger.

De to ting kan aldrig være det samme. Om denne del af min kritik har E. kun een linje at sige i teksten plus en note, nemlig ialt følgende:

»Dette sidste (min kritik af E.s anvendelse af w – I.G.) er dog mindre væsentlig, da Grünbaums argumentation bygger på en triviel misforståelse« – og i noten: »I den afsluttende del af sin artikel besværer Grünbaum sig over, at lønsatsen indgår i mit udtryk for den generaliserede arbejds værdi. Forholdet er det, at jeg i min artikel opererer med penge værdien af den forbrugte arbejdstid i stedet for som det strengt taget korrekte at holde sig til arbejdstiden. Dette er imidlertid en formalitet, der kan elimineres bort ved at tænke sig pengelønnen (mit w) sat lig én, der er simpelthen tale om en *numéraire*. Dette må Grünbaum have overset, idet han i sin polemik implicit fortolker min pengelønsats som en reallønsats. Og dette fører selvfølgelig til absurditeter, hvad jo Grünbaum netop påviser i nævnte del af artiklen . . . .«

Denne note indeholder – udover lidt fransk – intet, og da slet ingen forklaring på at bruge w .

»Der er simpelthen tale om en *numéraire*.« Hvad skulle dette forklare? Direkte oversat

betyder *numéraire*: gangbar mønt, her formentlig bare regneenhed. Er wL (løn gange antal arbejdstimer) nu som E. påstår »penge værdien af den forbrugte arbejdstid«, (idet man må have i erindring, at den »forbrugte arbejdstid«, der her er tale om, er den i varenne incorporerede arbejdstid). Hvis merværdiraten er 100% (og gennemsnitsarbejderen altså kun er en halv time om at producere sit eget forbrug for en time, hver gang han i samme time producerer en vare værdi – til kapitalen – på en hel time), så er penge værdien af én arbejdstime, som aflejres i en vare, dobbelt så stor som pengelønnen for denne times arbejdskraft. Altså er w (pengelønnen, uanset i hvilken »*numéraire*« den tælles) netop *ikke* udtryk for penge værdien af en forbrugt arbejdstime, men den er udtryk for penge værdien af en times forbrug af arbejdskraft.

E. har ikke forstået Marx' sondring mellem arbejde og arbejdskraft, mellem den værdi en gennemsnitsarbejder producerer i en time (der netop er lig med én time, idet vare værdiens »*numéraire*« netop er den gennemsnitlige arbejdstime) – og værdien af en times forbrug af arbejdskraft, arbejdskraftens værdi i en time, der selvfølgelig må være mindre end en time, da der ellers ikke ville blive noget tilovers til profit, rente o.s.v. Differencen forklares som bekendt ved at arbejdskraftens værdi bestemmes ved værdien af de varer, der indgår i hans og hans families forbrug. Medens en arbejder, der arbejder en time, producerer en værdi på en time til kapitalen, så koster hans eget timeforbrug måske kun en halv time at producere, så der bliver en halv times værdi tilovers til kapitalen.

Disse to størrelser – den værdi en gennemsnitsarbejder producerer i en *arbejdstime*, og

værdien af en *times arbejdskraft*, hvad enten de udtrykkes i værdiens oprindelige »numéraire«, i gennemsnitsarbejdstimer nedlagt henholdsvis i produktionen af varen og i produktionen af den dertil forbrugte arbejdskraft, eller i de tilsvarende pengeudtryk: normal varepris og pengeløn – disse to størrelser vil kun være lig med hinanden, hvis merværdiraten og profitraten = 0, d.v.s. hvis arbejderne i løn får udbetalt *hele* nettoproduktionens værdi.

Men altså, w er bare en »numéraire« og alle vanskeligheder vil forsvinde, hvis vi bare tænker os denne »numéraire« sat = én. Hvad vil det nu sige? w er jo ifølge E's egen definition pengelønnen. Hvad vil det sige at sætte pengelønnen lig med een? Een krone eller eventuelt 20 kr.? Så bliver udtrykket stadig ved med at være akkumuleret løn og altså kun en del af den samlede akkumulerede værdi, eller sagt med andre ord, hvis vi med Estrup (og Samuelson) betragter problemet simultant i stedet for successivt under golden-age betingelser, så giver det estrupske udtryk den i perioden udbetalte løn til alle de på de forskellige trin samtidig arbejdende arbejdere – men ikke den samlede producerede vareværdi.

Eller måske menes der, at $w = 100\%$. Så er »numérairen« ikke mere nogen numéraire (måleenhed) men et forholdstal, der angiver lønnens andel af nettoproduktet. Og så bliver udtrykket kun »rigtigt« (giver udtryk for den samlede producerede værdi) og lig med det samuelsonske, hvis w netop er lig med 100%, d.v.s. hvis hele nettoproduktet udbetales i kontantløn. Men hvad ville det være for en slags samfund? Da hverken det kapitalistiske eller det socialistiske, der begge må akkumulere. Og en sådan absurd indskrænkende forudsætning er

jo aldeles ikke nødvendig for den østrigske konstruktion således som den f. eks. udtrykkes i den samuelsonske synkroniserede arbejdsværdi.

Fidusen er, at hvis E. vil omsætte vareværdier udtrykt i arbejdstimer $\sum_{j=0}^{\infty} L_{.j} (1+g)^j$

i pengeheder ved at gange med en eller anden faktor (w), så skal denne faktor være udtryk for pengeværdien af en times gennemsnits-*arbejde* incorporeret i varen – og ikke pengeværdien af en times *arbejdskraft* (lønnen).

Hvis pengeværdien af en times arbejdskraft (*arbejdskraftens værdi*) f. eks. er lig med 20 kr. og den marx'ske merværdirate er 100%, så skal faktoren være 40 for at få pengeværdien af den tilsvarende *vareværdi*.

Men E. har jo udtrykkelig defineret w som arbejdslønnen målt i kroner. E's pengeomsætningsfaktor skulle altså for at være rigtig have været w (pengelønnen) gange $\frac{v+m}{v}$ (1 plus merværdiraten), hvad han jo selv er inde på (side 18) men åbenbart har glemt eller ikke overskuet ved sin endelige formulering.

Det samme kan også siges på en anden – mere »østrigsk« – måde:

E's endelige værdiformel:

$$w \sum_{j=0}^{\infty} L_{.j} (1+g)^j$$

består som nævnt af to dele: w og resten af formlen. Med hensyn til resten er den udtrykt i østrigske termer d.v.s. investeringerne tilregnes til værdien af det endelige konsumgode.

Under forudsætning af, at hele profitten investeres, siger man i denne (østrigske) forstand, at der ikke finder nogen udbytning

sted, med andre ord at hele nettoproduktionen består af løngoder, hvilket må implicere, at »arbejdskraftens værdi« (i østrigsk forstand) derfor må svare til hele nettoproduktionen, inklusive investeringerne.

Ja, men så må også »arbejdskraftens værdi« eller den »østrigske lønrate« udtrykkes i østrigske termer d.v.s. ikke alene som omkostningerne ved produktionen af arbejderens direkte underhold, men også inklusive de nødvendige investeringer til fremtidig udvidelse heraf.

Men det er noget ganske andet end »arbejdslønnen målt i kroner«, og det er heller ikke gjort med at kalde w en »numéraire« som sættes lig med een.

I tilfælde af at hele profitten opspares og investeres og den marx'ske merværdirate er 100 %, så vil en sådan efter »østrigske« principper beregnet »lønrate« (der altså får tilregnet kapitalens akkumulation!) være dobbelt så stor som den faktiske pengeløn.

Estrup bliver vist nødt til at droppe sit lille w – også selv om han nu dropper Marx og incidenter Ricardo – hvis han overhovedet vil opretholde bare den østrigske del af sin konstruktion. Men det er måske netop dette han mener med nu at kalde sit w for en »numéraire« som sættes lig med een?

*I. Grünbaum
Birkerød*

Gensvar

Som det viser sig, kan der skrives meget om, hvorvidt det er fejlagtigt at indføre penge-lønssatsen i et arbejdsværdiudtryk. Når jeg tidligere har søgt at afgøre spørgsmålet i en fodnote, som Grünbaum refererer, så er det, fordi sagen ikke syntes mig og stadig ikke synes mere værd. Hvis vi er enige om, at man ved arbejdsværdien af en vare kan forstå den ved varens produktion i alt forbrugte arbejdstid, må vi også kunne enes om, at man ved at multiplicere med timelønssatsen kan få et udtryk, der viser det pengebeløb, arbejderne får udbetalt per enhed af varen. Mere har jeg aldrig hævdet; men jeg vil medgive, at ordet »pengeværdi« kan være tvetydigt. Den logiske fejl, som Grünbaum søger at demonstrere, ligger måske i denne tvetydighed, idet jeg åbenbart bliver tillagt den opfattelse, at man skulle kunne identificere dette pengebeløb, d.v.s. den samlede lønomkostning per enhed af varen, med det pengebeløb, varen indbringer på markedet, d.v.s. dens pris. Noget sådant har jeg selvfølgelig ikke ment, og der findes heller ikke belæg for en sådan fortolkning i nogen af mine artikler.

*Hector Estrup
Økonomisk Institut, Københavns Universitet*